

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Семененко О.Г.

В статті досліджено тенденції розвитку та функціонування харчової промисловості України на інформації Державної служби статистики України та оглядових статей експертів.

Методи, що були використані в процесі дослідження. Застосовано системний підхід та методології економічного, статистичного та економіко-математичного аналізу для вивчення тенденцій, динаміки макроекономічних показників харчової промисловості України.

Результати роботи. Проаналізовано основні показники діяльності підприємств харчової промисловості України за 2010-2016 р., оцінено рівень міжгалузевої конкурентоспроможності. Обґрунтовано завдання, стратегічні цілі та методології зміцнення позицій харчової промисловості на світовому та внутрішньому ринках.

Висновки. Харчова промисловість є однією із провідних галузей вітчизняної економіки, вона задіяна в забезпеченні продовольчої безпеки держави, формуванні її експортного потенціалу й здатна позитивно впливати на динаміку економічного зростання України. Зниження показників ефективності фінансово-економічної діяльності харчової промисловості в останні сім років спостерігається, в основному, по окремих підгалузям, продуктовим підгрупам та регіонам. Незважаючи на втрату деяких закордонних ринків, українські виробники розширюють географію своїх зовнішніх поставок та збільшують прибутки від експортної діяльності.

Проблемною ланкою для галузі стала інноваційно-інвестиційна діяльність із-за: скорочення інвестиційних витрат бюджету і зростання фінансування із власних і залучених коштів підприємств, нестійкого фінансового стану, відсутності державної інвестиційної стратегії, недосконалої законодавства. Збільшення виробництва інноваційної продукції галузі не призводить до насичення нею внутрішнього ринку. Крім того, існують й інші фактори, що стримують розвиток підприємств харчової промисловості. Адекватні висновки та стратегічні рішення, на основі проведених досліджень, дозволить скоригувати напрями та фактори впливу на результативність фінансово-економічної діяльності харчової промисловості країни.

Ключові слова. харчова промисловість, виробництво, реалізація, експорт-імпорт, інноваційно-інвестиційна діяльність, конкурентоспроможність.

АНАЛИЗ РАЗВИТИЯ ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ УКРАИНЫ

Семененко Е.Г.

В статье исследованы тенденции развития и функционирования пищевой промышленности Украины за информацией Государственной службы статистики Украины и обзорных статей экспертов.

Методы, использованные в процессе исследования. Применен системный подход и методологии экономического, статистического и экономико-математического анализа для изучения тенденций, динамики макроэкономических показателей пищевой промышленности Украины.

Результаты работы. Проанализированы основные показатели деятельности предприятий пищевой промышленности Украины за 2010-2016 г., уровень межотраслевой конкурентоспособности. Обоснованы задачи, стратегические цели и методологии укрепления позиций пищевой промышленности на мировом и внутреннем рынках.

Выводы. Пищевая промышленность является одной из ведущих отраслей отечественной экономики, задействована в обеспечении продовольственной безопасности государства, формировании ее экспортного потенциала и способна положительно влиять на динамику экономического роста Украины. Снижение показателей эффективности финансово-экономической деятельности пищевой промышленности в последние семь лет наблюдается, в основном, по отдельным подотраслям, продуктовым подгруппам и регионам. Несмотря на потерю некоторых зарубежных рынков, украинские производители расширяют географию своих внешних поставок и увеличивают прибыли от экспортной деятельности.

Проблемным звеном для отрасли стала инновационно-инвестиционная деятельность из-за: сокращения инвестиционных расходов бюджета и роста финансирования из собственных и привлеченных средств предприятий, неустойчивого финансового состояния, отсутствия государственной инвестиционной стратегии, несовершенства законодательства. Увеличение производства инновационной продукции отрасли не приводит к насыщению ею внутреннего рынка. Кроме того, существуют и другие факторы, сдерживающие развитие предприятий пищевой промышленности. Адекватные выводы и стратегические решения, на основе проведенных исследований, позволят скорректировать направления и факторы влияния на результативность финансово-экономической деятельности пищевой промышленности страны.

Ключевые слова. пищевая промышленность, производство, реализация, экспорт-импорт, инновационно-инвестиционная деятельность, конкурентоспособность.

ANALYSIS OF DEVELOPMENT OF FOOD INDUSTRY IN UKRAINE

Semenenko O.H.

Article aimed to investigate the tendencies of development and functioning of food industry in Ukraine based on the information of the State Statistics Service of Ukraine and articles from experts.

The methods used in the research process. A systematic approach and methodology of economic, statistical and economic-mathematical analysis were applied to study trends and dynamics of macroeconomic indicators of food industry in Ukraine.

The results of the work. The main indicators of activity of food industry enterprises in Ukraine for the period 2010-2016 and the level of its inter-sectoral competitiveness were analyzed. The tasks, strategic objectives and methodology for strengthen the position of the food industry on the global and domestic markets were substantiated.

Conclusions. The food industry is one of the leading sectors of domestic economy involved in the food security of the state, the formation of its export potential and can positively influence the economic growth in Ukraine. The decline in the efficiency of financial-economic activity within food industry in the last seven years mainly concerned individual sub-sectors, product groups and regions. Despite the loss of some foreign markets, Ukrainian producers are expanding the geography of export and increase the profits from export activities.

Problematic element of the sector is innovative-investment activity due to the reduction in investment expenditures from budget and increased funding from own and borrowed funds, unstable financial conditions, lack of government investment strategy, the imperfection of the legislation. An increase in the production of innovative products does not cause saturation of domestic market. In addition, there are other factors constraining the development of the food industry. Adequate conclusions and strategic decisions on the basis of the conducted researches will allow to adjust the direction and factors influencing effectiveness of financial-economic activity of food industry.

Key words. food industry, production, sales, export and import, innovation and investment activity, competitiveness.

Постановка проблеми. В умовах пошуку стратегій та алгоритмів виходу з глобальної кризи особлива увага надається розвитку промисловості та промислової політики. Харчова промисловість завжди вважалася для України пріоритетною і стратегічно важливою галуззю, яка здатна забезпечити не тільки потреби внутрішнього ринку, ай світового. 22% у структурі реалізації промислової продукції, 47 % у структурі доходу АПК забезпечує пріоритетність досліджень тенденцій та перспектив розвитку саме цієї галузі. Доступність харчових продуктів, їх якість та екологічність впливають на рівень продовольчої безпеки держави, виступають індикаторами її соціальної стабільності. Тому обрання стратегій розвитку, шляхів подолання проблем галузі повинно базуватися на науково обґрунтованих дослідження статистици діяльності підприємств промисловості за середньостроковий період.

Головна мета статті полягає в аналізі сучасного стану і характерних тенденцій розвитку вітчизняної харчової промисловості, виявленні проблем та напрямів розвитку галузі. **Виклад основного матеріалу:** Харчова промисловість є однією із провідних галузей вітчизняної економіки. Вона безпосередньо задіяна в забезпеченні продовольчої безпеки держави, формуванні її експортного потенціалу й здатна позитивно впливати на динаміку економічного зростання України.

Встановлено, що ефективна, високопродуктивна, динамічно зростаюча харчова промисловість є пріоритетом у забезпеченні економічної безпеки держави і досягненні високої національної конкурентоздатності [1, с.71].

Під розвитком галузі слід розуміти сукупність кількісних та якісних змін, що передбачають перехід від одного якісного стану до іншого в умовах різноспрямованого впливу факторів внутрішнього і зовнішнього середовища.

Критеріями аналізу та оцінки ефективності розвитку галузі є в першу чергу аналіз динаміки таких показників, як: індекси виробництва та реалізації, показників дохідності, рентабельності, продуктивності та інших.

Вітчизняна харчова промисловість об'єднує 22 спеціалізовані галузі, до яких входить понад 40 основних виробництв. Провідні галузі: м'ясна, олійно-жирова, кондитерська, молочна, спиртова, борошномельна, цукрова. У загальній структурі виробництва продовольства найбільша частка, понад 27,94%, припадає на продукцію олійно-жирової промисловості, 13,3% – м'ясо та м'ясної продукції, 10,5% – молочні продукти, 11% – напої.

Як засвідчують дані, представлені на рис. 1, з 2007 по 2009 роки результативність галузі знижувалася в середньому на 3-6% щорічно, внаслідок негативного впливу світової фінансової кризи на економіку України загалом та на діяльність підприємств харчової промисловості зокрема.

З 2009 по 2012 роки приріст в обсягах виробництва складав щорічно 1-3 %. За останні 4 роки динаміка обсягів виробництва була нестабільною. Спади виробничої діяльності спостерігалися у 2013 та 2015 роках, на 5% та 10,7% відповідно, зростання виробництва – на 2,5% та 3,9% у 2014 та 2016 роках.

Але в цілому, порівняно з 2007 роком, лінія тренду свідчить про загальну тенденцію до зниження темпів виробництва, що є наслідком низької платоспроможності населення.

Починаючи з 2012 року харчова промисловість на загальнодержавному рівні займає перше місце за обсягами реалізованої промислової продукції серед всіх галузей промисловості і має позитивну динаміку питомої ваги. В 2012 році було реалізовано продукції на суму 254,5 млрд. грн., що склало 18,2% в загальному обсязі. В 2013 році обсяги реалізованої продукції галузі склали 261,8 млрд. грн. або 19,3% від загального обсягу в Україні. В 2014 році реалізовано продукції на суму 254,5 млрд. грн., що складає 21,5%

промислової продукції [4, С. 3]. У 2016 році частка харчової промисловості у загальних обсягах реалізації промислової продукції становила 24,4%, включаючи напої і тютюнові вироби [3].

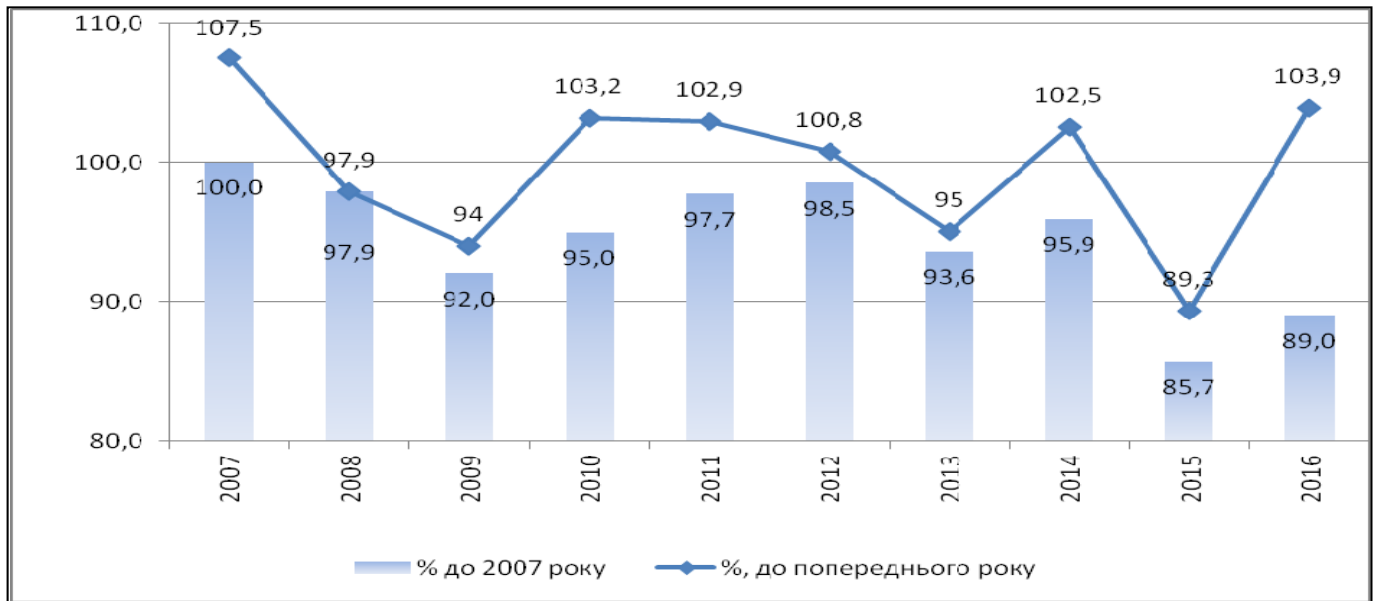

Рисунок 1. Динаміка індексів виробництва продукції харчової промисловості з 2007 року по 2016 рік
 Джерело: аналізовано за даними [2, 3].

На регіональному рівні розподіл по обсягах виробництва за 10 років також змінився. У 2007 році лідерами у виробництві продукції харчування були: м. Київ (20,4% загальнодержавного обсягу виробництва продуктів харчування), Київська область (7,8%), Донецька (7,5%), Дніпропетровська (6,8%), Вінницька (6,2%) та Харківська (5,1%) області. Названі шість регіонів у 2017 році забезпечували 53,8% обсягу виробництва харчової продукції в Україні [5, С.2].

У 2016 році найбільші обсяги виробництва мали м. Київ (18,17%), області - Вінницька (8,8%) Київська (7,6%) Полтавська (7,45%), Дніпропетровська (7,13%), Харківська (6,2%), Черкаська (6,1%). Сім регіонів забезпечили 61,5% обсягів виробництва харчової промисловості України у 2016 році [3].

У 2016 році порівняно з попереднім періодом сім областей знизили обсяги виробництва в середньому на 2-7%, а саме: Волинська (-7%), Дніпропетровська (-5%), Рівненська (-7,1%), Житомирська (-2,7%), Херсонська (-2,2%) та Чернівецька область (-1,1%). Усі інші області мали позитивну динаміку індексів виробництва [2, 3].

Значення харчової промисловості для значної частини областей дуже важливе, так як її вага в загальному обсязі реалізованої продукції цих регіонів займає по над 35% (Рис.2).

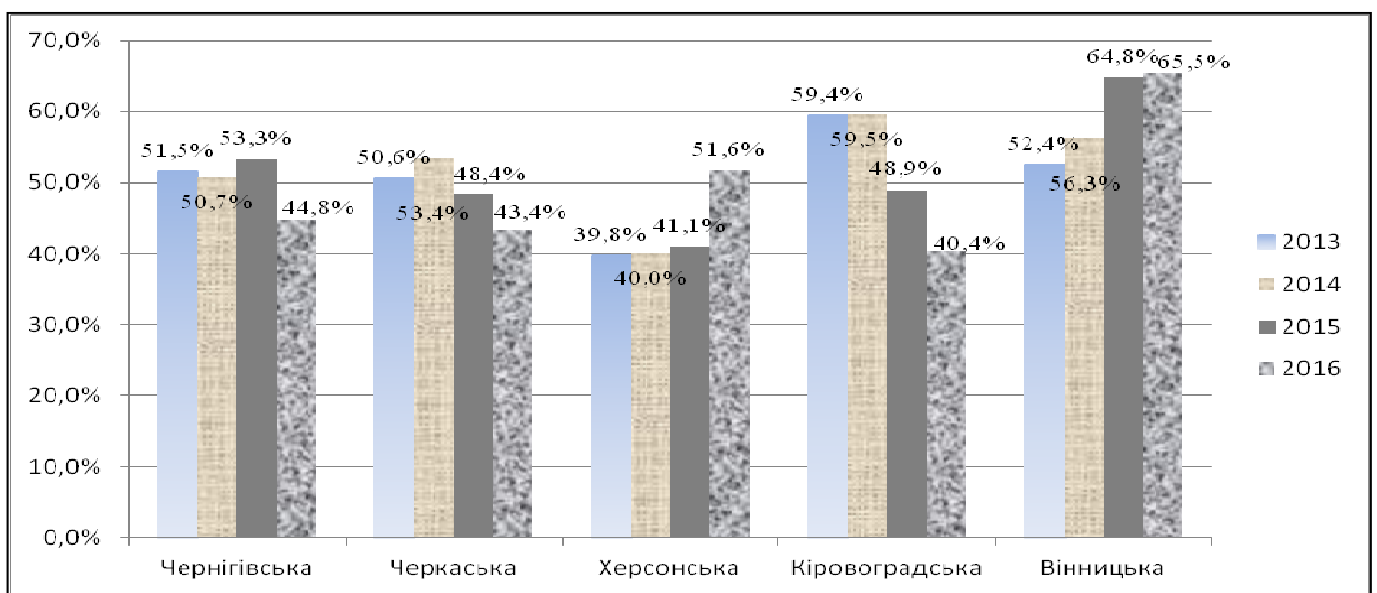

Рисунок 2. Динаміка частки харчової промисловості в загальному обсязі реалізації продукції по окремих регіонах України у 2013-2016 роках, %
 Джерело: аналізовано за даними [2, 3].

Серед п'яти виділених регіонів, у 2016 році три області зменшили дохід від реалізації продукції харчової галузі в середньому на 5-8%. Тільки Херсонська та Вінницька області збільшили частку від реалізації харчової продукції в загальному обсязі доходу на 10,5% та 0,8% відповідно.

Аналіз основних показників розвитку харчової промисловості за п'ять років показав наступне Табл.1.

Таблиця 1. Динаміка основних показників економічної діяльності підприємств харчової промисловості за 2010-2016 роки

Назва показника	Роки						
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Кількість підприємств тис.	6551	6559	5768	6407	5528	5502	5198
Підприємства, які одержали прибуток, %	60,3	59,5	61,7	62,9	62,4	72,3	68,6
Підприємства, які одержали збиток, %	39,7	40,5	38,3	37,1	37,6	27,7	31,4
Дохід від реалізації млн. грн..	192154	222388	254459	261784	302392	398023	381129
Чистий прибуток (збиток) тис. грн.	2238,8	2303,6	7183,9	6531,7	-16906	-16553	-14601
Кількість зайнятих працівників, тис. осіб	419,2	427,2	417	404,1	350,8	321	315
Середньомісячна ном. заробітна плата одного штатного працівника, грн.	2137	2542	2898	3110	3380	4184	6069
Продуктивність праці, (тис.грн. на рік)	458,3	520,5	610,2	647,8	862	1239	1008
Рівень рентабельності (збитковості) операційної діяльності підприємств, %	4,5	4,2	6,4	6,1	5,1	6,1	3,8
Загальний рівень рентабельності (збитковості) діяльності, %	0,9	0,8	2,5	2,3	-4,5	-3,3	-3,6

Джерело: [2, 3].

З 2010 по 2016 роки обсяги реалізації харчової промисловості збільшилися на 188975 млн. грн. (+ 93%). Частка прибуткових підприємств порівняно з 2010 роком збільшилася на 8,3%. Але це не покращило становище з прибутковістю. До 2012 року чистий прибуток мав позитивну динаміку росту, але в наступний період 2014-2016 р. темп зниження прибутку складав в середньому 3,1% щорічно. Найбільш збитковим для галузі став 2015 рік.

Рентабельність операційної діяльності була на середньому рівні, в загальній тенденції до зростання з 2010 по 2015 роки на 1% щорічно, крім 2016 року. Також, за досліджувальний період, зросли показники середньої заробітної плати в 3 рази та продуктивності в два рази. Але кількість працівників і підприємств харчової промисловості за шість років зменшилися на 21% та 25 % відповідно і цей факт є дуже негативною ознакою, враховуючи зростаючий рівень безробіття та частку промисловості в ВВП України.

Аналіз трендів обсяги виробництва продукції харчової промисловості у 2016 та 2015 роках по окремих видах (Табл. 2) виявив, що: збільшилось виробництво м'яса великої рогатої худоби свіжого чи охолодженого – на 17,2% (59,4 тис. тон у 2016 році та 50,7 тис. т у 2015 році); м'яса свійської птиці свіжого чи охолодженого – на 0,3% (що склало 712 тис. тон у 2016 році порівняно з 2015 роком) та на 4,8% (що відповідало 746 тис. тон у 2016 році); м'яса свійської птиці замороженого – на 13,8%, що на 35,4% більше ніж у 2016 році (245 тис. тон) [3].

У 2015 році в Україні збільшено випуск продукції по кондитерських виробках (+2,2%), коньяках та бренді (+15,4%), шампанських винах (+23,1%) та сигаретах (+8%).

У також у цей період було збільшено обсяги виробництва олії (+18,5%), цукру (+35%), безалкогольних та негазованих напоїв (+18,1% та +7,3%), сигарет (+5,7%).

По інших продуктових позиціях в останні роки спостерігалася стійка тенденції до зниження обсягів виробництва. Найбільш негативними у цьому випадку були галузі, що виробляли: фруктові та овочеві соки (-18,3% у 2015 році) та (-12,1% у 2016 році), маргарин та жири харчові (-29,2% та -4,2%), молоко (-13,2% та -4,5% у 2015-2016 роках), масло (-10,5% та -1%), жирні сири (-9,2% та -8,9%), йогурти (-9,9% та -1,4%), борошно (-8,1% та -10,5%), шоколад (-22,1% та -7,1% у 2015-2016 роках відповідно), пиво (-19,4% та -7,7%).

Стабільний спад виробничої діяльності з 2011 по 2016 роки спостерігається у молочній промисловості, горілчаній, борошно-круп'яній, овочево-консервній та пивної галузях. Найвищі темпи падіння виробництва характерні для виробництва соусів і продуктів для приготування соусів; приправ та прянощів, спредів та сумішів жирових, коньяків, брендів, горілки, лікерів, вина виноградного, пива та газованих вод.

Основними перешкодами для розвитку галузі в аспекті збільшення обсягів виробництва є недостатня ефективність ринків сільськогосподарської продукції, монополія великих торговельних компаній, низька якість сировини та кінцевої продукції, невідповідність системи державного регулювання безпечності харчових продуктів європейській та міжнародній практиці, неефективна система надання кредитних ресурсів (в т. ч. державних дотацій), високий ступінь зношеності матеріально-технічної бази і низький рівень інноваційних впроваджень.

За даними Державної служби статистики України, обсяг реалізованої харчової промислової продукції у 2016 році склав 381 мільярд гривень, що більше за 2015 рік на 13,3% [2,3].

У структурі доходу від продажу харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів за 2016 рік найбільша частка припадає на дохід від продажу олії і тваринних жирів – 25,9 %, на напої – 10,71 %, на

реалізоване м'яса та м'ясні продукти – 13,29 %, на дохід від молочної продукції – 10,48 %, на хліб та хлібобулочних вироби 7,2%, на дохід від реалізації інших харчових продуктів (цукру, какао, шоколаду, тощо) – 14,85%.

Таблиця 2. Зміна обсягів виробництва основних видів продукції харчової та переробної промисловості з 2011 по 2016 роки

Види продукції	Темп приросту, %				
	2012 до 2011р.	2013 до 2012 р.	2014 до 2013 р.	2015 до 2014 р.	2016 до 2015 р.
М'ясо великої рогатої худоби свіже чи охолоджене, тис.т	-3,4%	1,6%	-11,0%	-9,3%	17,2%
М'ясо великої рогатої худоби заморожене, тис.т	-9,0%	56,8%	-31,5%	19,0%	-31,9%
М'ясо свиней свіже чи охолоджене, тис.т	-5,4%	16,2%	15,8%	0,4%	-0,8%
М'ясо свиней заморожене, тис.т	54,7%	-20,3%	36,8%	8,3%	-22,9%
М'ясо свійської птиці свіже чи охолоджене, тис.т	0,3%	12,6%	-8,7%	0,3%	4,8%
М'ясо свійської птиці заморожене, тис.т	9,6%	84,1%	14,4%	13,8%	35,4%
Вироби ковбасні, тис.т	0,7%	0,0%	-9,2%	-11,6%	-1,3%
Соки фруктові та овочеві (крім сумішей) , тис.т	18,3%	2,4%	-5,0%	-40,0%	-12,1%
Овочі консервовані натуральні, тис.т	-18,8%	-5,6%	22,0%	0,7%	-6,2%
Олія соняшникова нерафінована та її фракції, тис.т	19,7%	-10,5%	29,3%	-15,6%	18,5%
Маргарин і жири харчові подібні, тис.т	-8,6%	-13,7%	-4,2%	-29,2%	-4,2%
Молоко, тис.т	2,0%	6,6%	14,9%	-13,2%	-4,5%
Масло, тис.т	15,5%	6,4%	20,9%	-10,5%	-1,0%
Сир свіжий неферментований, тис.т	3,3%	5,9%	-10,8%	-9,2%	2,7%
Сири жирні, тис.т	-5,6%	-1,8%	-21,2%	-4,6%	-8,9%
Борошно, тис.т	0,3%	-1,5%	-8,1%	-8,1%	-10,5%
Хліб та вироби хлібобулочні, тис.т	-4,4%	-7,4%	-13,1%	-9,3%	-8,8%
Цукор білий кристалічний, тис.т	-17,1%	-41,1%	62,7%	-28,9%	35,0%
Шоколад, тис.т	-0,9%	-2,9%	-29,0%	-22,1%	-7,1%
Вироби кондитерські цукрові, тис.т	-5,2%	-7,3%	-7,9%	2,2%	-4,2%
Соуси, тис.т	0,0%	-2,7%	-5,0%	-10,6%	-4,6%
Спреди, тис.т	-9,6%	-1,8%	-2,6%	-30,9%	-22,0%
Коньяк, бренді, млн.дал.	-2,1%	-2,2%	-42,2%	15,4%	-7,8%
Горілка, млн.дал.	1,2%	-17,2%	-23,2%	-13,5%	-10,9%
Пиво солодове, млн.дал.	-2,0%	-7,7%	-11,7%	-19,4%	-7,7%
Води негазовані, млн.дал.	11,9%	7,4%	-10,9%	0,0%	18,1%
Води газовані, млн.дал.	-1,3%	-8,8%	-6,8%	-11,9%	-1,4%
Напої безалкогольні, млн.дал.	-0,7%	-12,5%	-7,9%	-5,2%	7,3%
Сигарети, млрд. шт.	-1,7%	-8,3%	-0,1%	8,0%	5,7%

Джерело: [2, 3].

На підставі аналізу статистичних даних за 2011 - 2016 роки можна зробити висновок, що дохід від реалізації харчової продукції в Україні має стійку тенденцію до зростання зі середньорічним темпом зростання 11,3%. Тільки у 2016 році спостерігалось деяке зниження доходу галузі на 4,2%. У структурі реалізації по окремим групам товарів за 2015-2016 роки спостерігалася на ступна картина (Табл.3)

Таблиця 3. Динаміка обсягів реалізації по окремих групах товарів харчової промисловості України за 2015-2016 роки

Групи товарів	2015 рік	2016 рік	Темп зростання 2016р. до 2015 р. %
М'ясо та субпродукти, тис.т.	1215,73	1332,60	109,6%
Соки та консервовані соки, тис.т.	595,07	571,00	95,9%
Олія, маргарин та жири, тис.т.	3874,36	4585,00	118,3%
Молочна продукція, тис.т.	1683,27	1629,60	96,8%
Хліб, борошно, крупи, тис.т.	3245,59	3062,00	94,3%
Цукор, тис.т.	1465,77	1970,00	134,4%
Кондитерські вироби, тис.т.	616,19	596,00	96,7%
Соуси, спреди, приправи, тис.т.	340,09	314,30	92,4%
Спиртні напої, тис.дал.	30495,00	24799,00	81,3%
Мінеральні води та безалкогольні напої, млн.дал.	217,17	232,30	106,9%
Сигарети, млрд.шт.	92,90	98,20	105,7%

Джерело: [2, 3]

У 2016 році порівняно з 2015 роком збільшилися обсяги реалізації: м'яса та м'ясних субпродуктів на 9,6%, олії, маргарину та жирів на 18,3%, цукру на 34,4%, мінеральних вод та безалкогольних напоїв на 6,9%. Протягом досліджуваного періоду відбулося зменшення споживання: соків та консервів на 4,1%, молочної продукції – на 3,2%, хліба та хлібобулочних виробів на 5,7%, кондитерських виробів на 3,3%, бакалійної продукції на 7,6%, спиртних напоїв на 19,7%.

Зниження попиту на продукцію є наслідком зниження купівельної спроможності населення, зменшення обсягів експорту, збільшення цін реалізації (Рис.3).

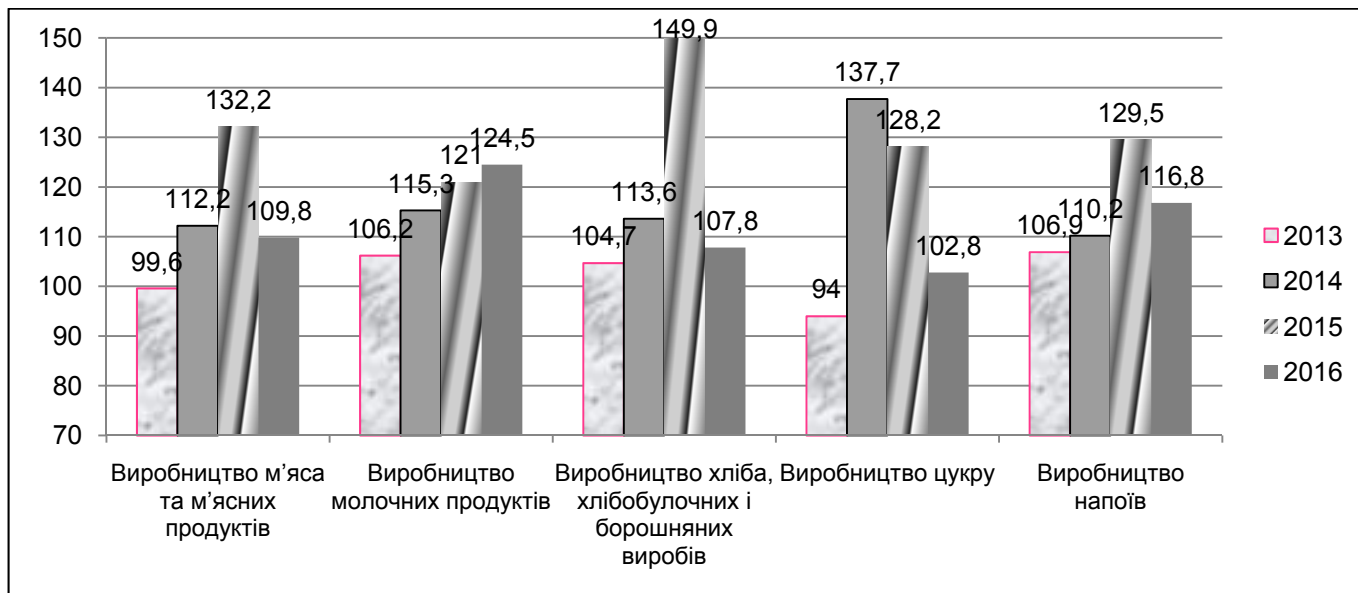

Рисунок 3. Індекси цін виробників промислової продукції у виробництві харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів за видами діяльності, %

Джерело: аналізовано за даними [2, 3].

Найбільший пік в зростанні цін прийшовся на 2015 рік. Практично по всіх групах товарів у 2015 році порівняно з 2014 роком цін зросли на 21-50% (Рис. 3). За три останні роки середня реалізаційна ціна у фактичних цінах м'яса та м'ясних субпродуктів зросла на 62%, молочної продукції на 73,7%, хліба та хлібобулочних виробів на 83,5%, напоїв на 66,6%, цукру на 81,5%.

Сукупний обсяг експорту харчової промисловості у 2016 році склав 36362,8 млн. дол. (22% загального обсягу експорту переробної промисловості). У 2013 році обсяги експорту продукції галузі закордон були на рівні 27,1 % загального обсягу експорту. Вартість експортованих товарів з 2013 року по 2016 рік зменшилася на 1645,6 млн. дол. Найбільше скоротилися обсяги експорту: готових харчових продуктів (на 1049,6 млн. дол.) та рослинної продукції на 753,8 млн. дол. Експорт української аграрної продукції в країни ЄС в 2016 році порівняно з 2015 роком збільшився майже на 1,6% і склав \$ 4 млрд. 242,4 млн.[3, 6, 7].

Безмитні квоти на ввезення деяких товарів харчової промисловості в країни ЄС у 2016 році українські виробники повністю використали, а саме за п'ятьма групами товарів: мед натуральний, цукор, крупи та борошно, виноградний та яблучний соки, кукурудза.

Аналіз індексів фізичного обсягу (Ласпейреса) експорту та імпорту товарів харчової промисловості по найбільш вагомим групам товарів показав (Рис. 4), що, наприклад, експортна діяльність по поставках м'яса та м'ясних субпродуктів уповільнилася з 115,2% у 2014 році до 111% у 2016 році.

Але темп зростання продажів за кордон м'ясної продукції був прибутковим і суттєво за три роки не знизився. Зростання обсягів експортування м'яса відбулося за рахунок свинини. Не зважаючи на всі кризи, виробництво її у світі зростає. Однією з причин цього є підвищення попиту з боку Китаю, США, ЄС, а також нових азійських економік. Однак коло експортерів свинини є досить обмеженим – США, деякі країни ЄС. Теоретично це могло б дати вітчизняній харчовій промисловості шанс відновити свій вплив на світовому ринку. В Україні ще одним експортним товаром тривалий час була яловичина. Проте останні роки спостерігається поступове скорочення обсягів її реалізації закордон. Необхідно відзначити, що дана тенденція є типовою для багатьох країн світу. Сьогодні світовий ринок яловичини переживає стагнацію споживання та спад виробництва. Світові лідери згортають виробництво цієї продукції, а азійські країни, якщо й нарощують, то лише для задоволення внутрішнього попиту.

Обсяги імпортованої продукції 2014 та 2015 років по даному сектору зменшувалися на 57-38% щорічно. Але вже у 2016 році обсяги імпорту м'яса збільшилися на 1,13% . Подорожчання виробництва м'ясної продукції та збільшення цін на цей вид товару відкрив ринок для більш дешевої продукції з Польщі, Білорусії. В прогнозованій період з 2017 по 2018 роки аналітики передбачають зменшення обсягів експортованої продукції і збільшення імпорту по даній товарній позиції із-за суттєвого скорочення обсягів виробництва.

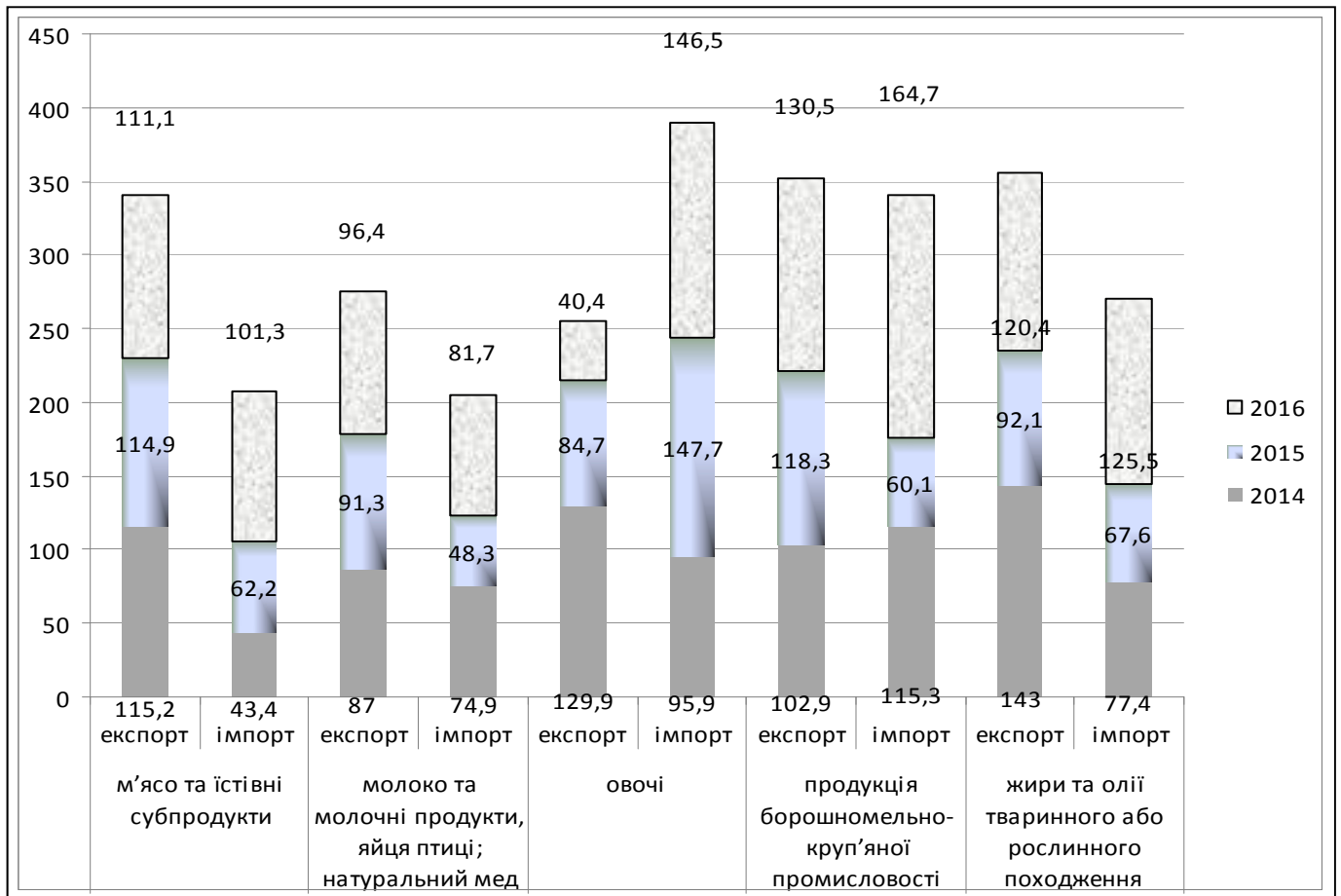

Рисунок 4. Динаміка індексів фізичного обсягу (Ласпейреса) експорту та імпорту товарів харчової промисловості України з 2014 по 2016 роки

Джерело: аналізовано за даними [3, 6, 7].

Експорт молочної продукції, яєць, меду також має тенденцію до уповільнення. Втрата російського ринку, найбільшого споживача саме цих видів продукції відобразилася на обсягах експортування галузі. З 2014 по 2016 рік обсяги експорту молочної продукції знижувалися і в країни Європи. Стандарти, що до якості молочних товарів і не відповідність нашої продукції по окремим параметрам зменшують можливості зростання експорту молокопереробної галузі. Імпорт даного виду товарів також був паралельним темпам зменшення обсягів споживання. Імпорт молочної продукції у 2015 році скоротився на 51,7% порівняно з 2014 роком, а у 2016 році порівняно з 2015 роком зменшився на 19,3%.

У поточному, 2017 році очікується збереження обсягів експорту молочної продукції практично на рівні 2016 року - в межах 450 тис. тонн. При цьому, внаслідок скорочення власного виробництва молока-сировини і стрімкого подорожчання вітчизняних молочних товарів очікується збільшення імпорту в межах 30%. Однак частка імпорту у внутрішньому продовольчому споживанні не перевищить 2%.

У 2016/17 році Україна в порівнянні з попереднім періодом збільшила експорт цукру в 33 рази до 344 тис. т. Обсяг реалізованого за кордон цукру у 2015 році складав тільки 6,2% від загального обсягу реалізації, а у 2016 році ця цифра склала 62%. Надлишкова пропозиція на внутрішньому ринку дозволить Україні, на частку якої досі припадала лише невелика частина світового експорту, організувати продаж цукру в цьому сезоні більш ніж в 20 країн [8].

За досліджувальний період поступово зростав експорт хлібобулочних виробів з 102% до 130% індексу обсягів, які переважно направляються у прикордонні населені пункти сусідніх із Україною районів Білорусії та Молдови. Хоч хлібобулочні вироби є товарами не тривалого зберігання, вітчизняна хлібопекарна промисловість має ту перевагу, що часто простіше і ближче їх доставити з українських хлібозаводів, ніж з великих міст зазначених країн. До того ж відпускна ціна на хліб та хлібобулочні вироби у вітчизняних підприємств є нижчою, а якість – досить високою. [9, С.62]. У європейських споживачів користується попитом і вітчизняна кондитерська продукція. Про те останнім часом на вітчизняному ринку кондитерських виробів побільшало імпортової продукції, переважно із Білорусії, Росії і країн ЄС. В цілому обсяги імпортованої продукції борошномельно-круп'яної галузі у 2016 році порівняно з 2015 роком збільшилася в тричі.

В українських експортерів харчових продуктів є можливість нарощувати експорт до Китаю, Єгипту та інших країн Азії та Африки, що мають ємні ринки і, можливо, не висувають таких жорстких вимог до стандартизації продукції, як у Європі [6, 7].

Експорт олії та олійно-жирової продукції залишається лідером в експортуванні. Експорт олії соняшникової у 2016 році у порівнянні з 2015 роком досяг рекордної позначки у 4,8 млн.тонн (зростання 123%). Експортовано у 2016 році олійно-жирової продукції на 4,8 млрд.дол. США проти 4,2 млрд.дол. США у 2015 році (зростання – 114%). Питома вага експорту олійно-жирової продукції в загальному експорті товарів з України – 13%, в експорті продукції АПК – 30%, в експорті продукції харчової промисловості – 70%. Обсяг імпортованої продукції галузі з 2014 по 2016 рік також зріс майже на 55%.

Окрім зазначених вище продуктів, певною експортною спроможністю характеризуються такі товари, як сири, горілка, пиво і цигарки.

Підсумовуючі аналіз, можна зазначити, що харчова промисловість України має значний досягнення в експортній діяльності. Незважаючи на втрату ринку Росії і проблеми транзиту через її територію у країні СНД, українські виробники розширюють географію своїх зовнішніх поставок. Компанії шукають вихід на зовнішні ринки через падіння попиту в Україні. Якщо раніше внутрішній ринок був більш привабливою з точки зору маржі, оскільки було зростання попиту, то сьогодні ціни не мають більше такої можливості до збільшення через обмеженість купівельної спроможності [10, С. 456].

Експортний потенціал харчової промисловості робить її привабливою для інвесторів. У цілому українська продукція стала більш вразливою до змін попиту на ринках країн Далекого Сходу. За таких умов українській харчовій промисловості необхідно змінювати пріоритети своєї діяльності та модернізувати виробництво.

Розрахунки показують, що для створення сучасної високорозвиненої індустрії харчування в країні необхідно 20–25 мільярдів гривень капіталовкладень. Фінансування може здійснюватись за рахунок іноземних та внутрішніх інвесторів, амортизаційних відрахувань на відтворення виробничого потенціалу, банківських і податкових кредитів та інших джерел. Капітальні вкладення треба спрямовувати передусім у стратегічні галузі, зокрема в цукрову, олійно-жирову, плодово-овчево-консервну, лікєро-горілочну, виноробну, соляну та інші, які можуть виробляти конкурентоспроможну продукцію для внутрішнього й зовнішнього ринків.

Завдяки інвестиціям розширюються й удосконалюються виробничі потужності та основні фонди, забезпечуються необхідні пропорції. Інвестиції у виробничу сферу мають забезпечити підвищення технічного рівня й поліпшення розміщення діючих виробництв, а також необхідний приріст потужностей. Інвестиційні рішення приймають з питань оптимізації структури активів, визначення потреби в їх заміні чи ліквідації; розробки методів і засобів реалізації інвестиційної політики; визначення потреби в фінансових коштах; розробки й затвердження інвестиційних проектів. Тому важливим етапом дослідження є визначення основних факторів, які впливають на інвестиційну діяльність в харчовій промисловості та характеризують її стан і перспективи розвитку [11, С.18].

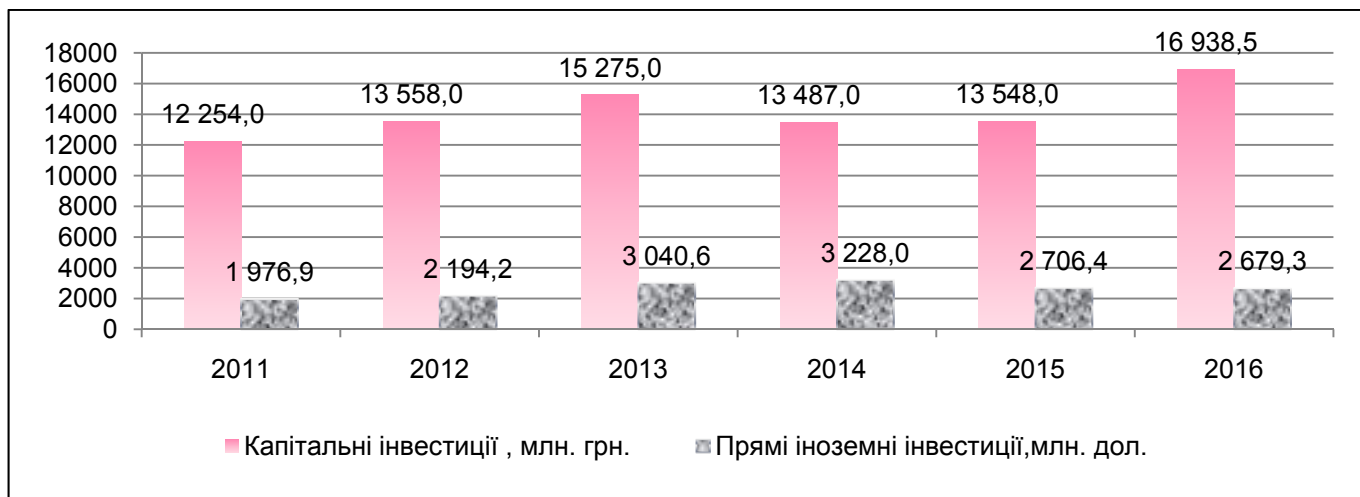

Рисунок 5. Динаміка інвестицій в харчову промисловість України у 2011-2016 роках

Джерело: [3,12,13].

З 2011 по 2016 рік капітальні інвестиції в розвиток галузі мали різну динаміку. Темп зростання з 2011 по 2013 роки дорівнював 10% - 12%. У 2014 році обсяг капітальних інвестицій зменшився на 12%, у 2015 році залишився на рівні 2014 року, але вже у 2016 році зріс на 25% (Рис. 5).

Основними причинами зниження інвестиційної активності в харчовій промисловості в останні роки були: економічна криза, інфляційні процеси скорочення інвестиційних витрат бюджету при зростанні фінансування інвестицій із власних і залучених коштів підприємств, нестійкий фінансовий стан підприємств харчової промисловості, відсутність державної інвестиційної стратегії, недосконалість законодавства.

Криза в інвестиційному середовищі виявляється також у вигляді розпорошення інвестицій, відсталості їх технологічної структури, тривалості інвестиційного циклу. Скорочення інвестицій у галузях харчової промисловості, пов'язаних з випуском нових технологій та прогресивної техніки, у довгостроковій перспективі закріплює технологічне відставання України від розвинутих країн світу [11, С.19].

Частка капітальних інвестицій в харчову промисловість в загальному обсязі інвестицій у 2011 році складала 13,8%, за наступні 6 років вона зросла на 12,3%.

Практика свідчить: найбільш ефективні напрями капіталовкладень у харчовій промисловості – реконструкція й технічне переоснащення виробництва. Це дає змогу в коротші строки, з меншими затратами оновлювати матеріально-технічну базу, освоювати нові потужності.

Харчова промисловість – один із найбільших реципієнтів іноземних інвестицій в економіку України. З 2011 по 2016 роки обсяг прямих іноземних інвестицій у галузь зросла з 1976,9 млн. дол. до 2679,33 млн. дол. Найбільші обсяги інвестування із-за кордону приходилися на 2013-2014 роки - 3040,6-3228 млн.дол. на рік відповідно. У 2015 році порівняно з 2014 роком обсяг інвестицій знизився на 16,1%, а у 2016 році порівняно з 2015 роком це число скоротилося на 27 млн. дол. (1%) [12,13].

Основними напрямками стимулювання вітчизняних та іноземних інвестицій у харчову промисловість є розробка регіональних програм стимулювання приватних інвестицій, розвиток ринку цінних паперів, створення вільних економічних зон, придбання іноземними інвесторами акцій вітчизняних підприємств харчової промисловості, страхування інвестицій від некомерційних ризиків, концентрація внутрішніх ресурсів при централізованій підтримці з метою реалізації пріоритетних інвестиційних проектів [11, С.20].

З метою створення економічної заінтересованості в інвестуванні харчової промисловості України доцільно на два-три роки впровадити систему пільгового оподаткування нових реструктурованих підприємств галузі, що сприятиме прискореному зростанню обсягів виробництва високоякісних харчових продуктів.

Необхідно також залучати до інвестиційного процесу нагромаджені банками фінансовий потенціал, спростити доступ підприємств харчової промисловості до порівняно дешевих довгострокових кредитів.

Активізація інвестиційної діяльності господарських структур у харчовій промисловості України має здійснюватися, насамперед, в напрямках, пов'язаних з впровадженням матеріало-, трудо- та енергозберігаючих технологій. Використання цих технологій дозволить знизити затрати на виробництво товарів та послуг, що забезпечить підвищення рентабельності продукції і збільшення норми прибутку на капітал.

Ще одним з факторів, що стимулюють інвестиційну діяльність в харчовій промисловості, на сьогодні є: зростання обсягу валового внутрішнього продукту, підвищення доходів населення, зміцнення платіжно-розрахункової дисципліни, покращення фінансового стану підприємств харчової промисловості. Стабілізація і ріст ефективності сільськогосподарського виробництва пов'язані з науковими основами структурної та інвестиційної політики в умовах ринкових відносин, тобто із створенням гнучкого механізму регулювання розвитку і розміщення виробництва, визначення функцій і напрямів інвестування, реалізацією державних та регіональних програм розвитку харчової промисловості. Для забезпечення зміни структури перехідної економіки України в достатніх інвестиціях необхідно створювати сприятливі умови для залучення іноземних інвестицій. На нашу думку, до чинників, які реально можуть впливати на активізацію залучення іноземних інвестицій в харчову промисловість України, відносяться:

- стабілізація правового поля держави (законодавчої бази);
- інтеграція політичної волі усіх гілок влади;
- нормалізація стану фінансово)кредитної системи;
- підвищення пріоритетності статусу іноземного інвестора;
- підвищення інвестиційної активності населення.

Тому за умов економічної кризи важливе значення має державна підтримка реалізації інвестиційних проектів розвитку пріоритетних виробництв, а також впровадження економічних регуляторів активізації інвестиційної активності підприємств харчової промисловості України.

Для підприємств харчової промисловості характерна низька інноваційна активність, яка є негативним чинником щодо розвитку соціально-економічних аспектів на підприємствах харчової промисловості, а як наслідок – низька економічна ефективність [1, С.44].

Частка інноваційно-активних підприємств у галузі зменшилася з 5,9 % у 2013 р. до 4,4 % у 2015 р. Відповідно зменшилася і їх кількість на 75 од., що склало 24% від загальної кількості підприємств галузі. У 2011 році частка інноваційно-активних підприємств дорівнювала 13, 1%. На думку експертів, ефективний розвиток галузі на сучасному етапі можливий за умови зростання частки підприємств, що впроваджують інновації, до рівня 40-45 % [15. С.39].

Кількість впроваджених інноваційних процесів та найменувань інноваційних видів продукції з 2013 по 2015 роки зменшилася на 48% та 40% відповідно.

Обсяги фінансування інноваційної діяльності у 2013 році склали 1700 млн.695 тис. грн., з них 0,003% за рахунок державного бюджету, 86,7% - за рахунок власних коштів та 8% та 5% приходилися на іноземний капітал та кредити. У 2014 році обсяг капіталовкладень у інноваційну діяльність збільшився, порівняно з 2013 роком на 27,8%. При цьому практично зникли капіталовкладення іноземних інвесторів, держави, зменшилася частка власних капіталовкладень на 5%, але на 13% збільшилося фінансування підприємств харчової промисловості за рахунок кредитів. У 2015 році обсяг фінансування інноваційної діяльності галузі зменшився на 30% і на 9,5% був менше ніж обсяг фінансування у 2013 році. У структурі фінансування практично усі фінанси склалися з власних коштів (95,9%), частка кредитів зменшилася на 401,5 млн. грн., але з'явилися нові джерела фінансування: з місцевих бюджетів на рівні 0,02%, що значно більше ніж фінансування розвитку інноваційної діяльності з державного бюджету [3,14,15].

Таблиця 4. Динаміка основних показників інноваційної діяльності харчової, промисловості України з 2013 по 2015 рр.

Показник інноваційної діяльності	2013	2014	2015
Кількість підприємств, які створили інновації, од.	321	265	246
Кількість впроваджених нових технологічних процесів, од.	219	231	116
Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції од.	751	723	455
Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції маловідходних, ресурсозберігаючих, безвідходних, од.	50	44	41
Обсяги фінансування інноваційної діяльності, тис. грн.	1700695	2173610	1540272
у тому числі за рахунок коштів			
власних	1768502	1476577	1768502
державного бюджету	5,8	0,4	5,3
місцевих бюджетів			280
іноземних інвесторів	137643,6	380	
кредитів	85765,8	403218,3	1638
інших	-	1509,2	

Джерело: [3,14,15]

Бюджетне фінансування інноваційної діяльності протягом усього періоду практично не здійснювалося. Це не відповідає світовій практиці, згідно з якою у розвинутих країнах основним джерелом фінансування інноваційної діяльності є бюджетні кошти – держава фінансує до половини науково-технологічних витрат та від половини до двох третин витрат на фундаментальні дослідження

Збільшення виробництва інноваційної продукції галузі не призводить до насичення нею внутрішнього ринку, потенціал розширення якого вітчизняні фахівці оцінюють на рівні 80 млрд. грн. % [15, С.40], а призводить до зростання її експорту. Це посилює загрози, пов'язані з тим, що потреби внутрішнього ринку задовольнятимуться за рахунок нарощування імпорту в Україну більш дешевої продукції глибокої переробки.

Підприємства харчової промисловості поступово модернізують матеріально-технічну базу. Інтегральним показником техніко-технологічного рівня галузі є ступінь зношеності основних засобів. За цим показником харчова промисловість України протягом 2013-2015 рр. демонструвала помірну позитивну динаміку тільки по окремим підгалузям (табл. 5).

Таблиця 5. Стан основних засобів у харчовій промисловості

Підгалузі / Роки	Надійшло основних засобів, млрд.грн			Введено в дію нових основних засобів, млрд.грн			Ступінь зносу основних засобів, %			Темп зростання (зниження) основних засобів,%		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015
Харчова промисловість усього	14,1	14,5	19,0	9,4	8,5	14,7	48,5	47,2	47,5	107,3	105,1	108,1
Виробництво харчових продуктів	10,6	11,7	16,0	6,9	6,4	12,9	47	42,1	42,5	107,7	105,8	110,3
Виробництво напоїв	2,6	2,2	2,0	1,7	1,5	1,0	55,1	62,5	63,1	104,7	103	101,7
Виробництво тютюнових виробів	0,9	0,6	1,0	0,8	0,5	0,8	36,3	39,3	40,7	117,3	106,2	108,8

Джерело: аналізовано за даними [16, 17].

Так, якщо у 2013 р. ступінь зношеності ОЗ у виробництві харчових продуктів та напоїв становив 48,5 %, то у 2015 р. він знизився до 47,5 %, що свідчить про поступове оновлення матеріально-технічної бази галузі. Поліпшення показників зношення ОЗ було спричинене нарощуванням протягом 2015 рр. введених у дію нових ОЗ, що зростає майже в двічі. Проте, показник введення в дію нових ОЗ не досяг докризового рівня 2007 р. Найменший ступінь зношеності у 2013-2014 р. спостерігався у виробництві тютюнових виробів (36,3%), у якій зосереджено значний капітал крупних вітчизняних та іноземних інвесторів. Але вже у 2015 році знос в цій галузі погіршився на 1,4%. До найбільш технологічно відсталих підгалузей традиційно належать: виробництво дитячого харчування, виробництво олії та тваринних жирів, цукрове виробництво. Використання застарілої енергоємної техніки у виробництві призводить до того, що вітчизняні підприємства споживають майже вдвічі більше енергоресурсів, ніж аналогічні виробництва за кордоном, результатом чого стає падіння конкурентоспроможності вітчизняних продуктів харчування за критеріями ціни та якості. Крім того, існують й інші фактори, що стримують розвиток підприємств харчової промисловості. Нестача

оборотних коштів обмежує обсяги закупівлі сировини, особливо сезонної; відсутність достатньої кількості виробництв для переробки сільськогосподарської сировини в місцях виробництва та потужностей для її глибокої безвідходної переробки [15, С. 40].

Згідно зі статистичними даними, у дію постійно вводяться нові основні засоби, але, як показує практика, лише незначна частина промислових підприємств здійснює оновлення цих засобів на належному інноваційному рівні, решта, як правило, обмежується заміною зношених деталей чи зміною обладнання на аналогічне [1, С. 43].

Причиною такого стану справ найчастіше є відсутність у підприємств можливості фінансувати ефективно оновлення основних засобів. Внаслідок цього на промислових підприємствах половина обладнання використовується більше 20 років – відбувається нагромадження застарілої техніки й устаткування, що знижує продуктивність їх використання та збільшує витрати на утримання й експлуатацію.

Найбільш перспективні напрями інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості України мають визначитися з урахуванням світових тенденцій розвитку галузі, внутрішнього та зовнішнього попиту на окремі види інноваційної продукції. Аналіз світового ринку інновацій у харчовій промисловості свідчить про те, що ключовими напрямками інноваційного розвитку є виробництво продукції високої якості та безпечності, розвиток виробництва органічної продукції поглибленої переробки з екологічно чистої сільськогосподарської сировини, а також виробництво біопалива з продуктів та відходів харчової промисловості [15, С.42].

Харчова промисловість надзвичайно тісно пов'язана з сільським господарством, яке є головним постачальником сировини для неї. Від нього залежать не тільки обсяги виробництва готових продовольчих товарів, але й їх асортимент, якість та загальна цінова динаміка на продовольчому ринку країни. Однак останніми роками через скорочення обсягів сільськогосподарського виробництва все більше загострюється проблема забезпечення харчової промисловості сировиною у необхідному асортименті і потрібної якості.

Основними перешкодами для розвитку галузі є недостатня ефективність ринків сільськогосподарської продукції, монополія великих торговельних компаній, низька якість сировини та кінцевої продукції, невідповідність системи державного регулювання безпечності харчових продуктів європейській та міжнародній практиці, неефективна система надання кредитних ресурсів (в т. ч. державних дотацій), а також відсутність ринку землі у поєднанні з мораторієм на продаж сільськогосподарських земель [1, С.122].

Для узагальненої оцінки розвитку харчової промисловості України за останні 3 роки застосуємо методику оцінки міжгалузевої конкурентоспроможності, представлену в роботі [18]. Порівняємо фінансово-економічну діяльність сільського, лісового та рибного господарства та харчової галузі. Дана методика дозволяє не тільки виявити більш конкурентоспроможні сектори економіки країни але й визначити нестабільні або критичні напрями їх діяльності.

За представленою методологією оцінки міжгалузевої конкурентоспроможності нами були виділені наступні групи векторів:

- фінансової конкурентоспроможності;
- ефективності структури капіталу;
- ефективності управління капіталом;
- ефективності використання виробничого потенціалу та операційної діяльності;
- результативності фінансово-економічної діяльності.

Кожна група векторів представлена відповідними показниками.

Статичні дані отримані з офіційних звітів та публікацій Державної служби статистики України [3]. Для нормування було використано матеріали по внутрішньогалузевим нормам окремих коефіцієнтів. Вага кожного коефіцієнта та групового показника розраховувалася за методом попарних порівнянь.

Для нормованих даних були обчислені групові коефіцієнти конкурентоспроможності (Рис. 6).

Якщо оцінити рівень конкурентоспроможності у 2013 році нормовані показники вектора фінансової конкурентоспроможності обох видів діяльності були приблизно однакові 0,88 та 0,85. У 2014 році спостерігається випередження значень коефіцієнтів фінансової конкурентоспроможності на 0,08 одиниць сільського господарства порівняно з харчовою промисловістю. У 2015 році, вектор фінансової конкурентоспроможності харчової галузі менше ніж відповідний показник сільського господарства майже на 0,03. При цьому, спостерігається загальна тенденція до зменшення значення коефіцієнтів у кожній за галузі в середньому на 8-10% щорічно. Це сталося в наслідок погіршення показників ліквідності, фінансової стійкості, умов торгівлі та експортування обох галузей. Темп зниження показників фінансової конкурентоспроможності в харчовій промисловості набагато більший ніж в сільському господарстві.

Оцінки векторів ефективності структури капіталу обох галузей у 2013 році були на одному рівні. У 2014-2015 роках сільське, лісове та рибне господарство мало кращі показники ефективності структури капіталу ніж харчова промисловість, через дуже незначні значення коефіцієнтів фінансової незалежності та інвестування.

Показники вектора ефективності управління капіталом продемонстрували змінний успіх галузей у 2013-2014 роках. Значну перевагу в 2015 році мало сільського господарство, через кращі показники рентабельності капіталів.

По показниках вектора ефективності використання виробничого потенціалу сільськогосподарське виробництво впевнено випереджало харчову промисловість. Значне зменшення відповідного показника галузі у 2015 році сталося через показники зносу та технічної придатності.

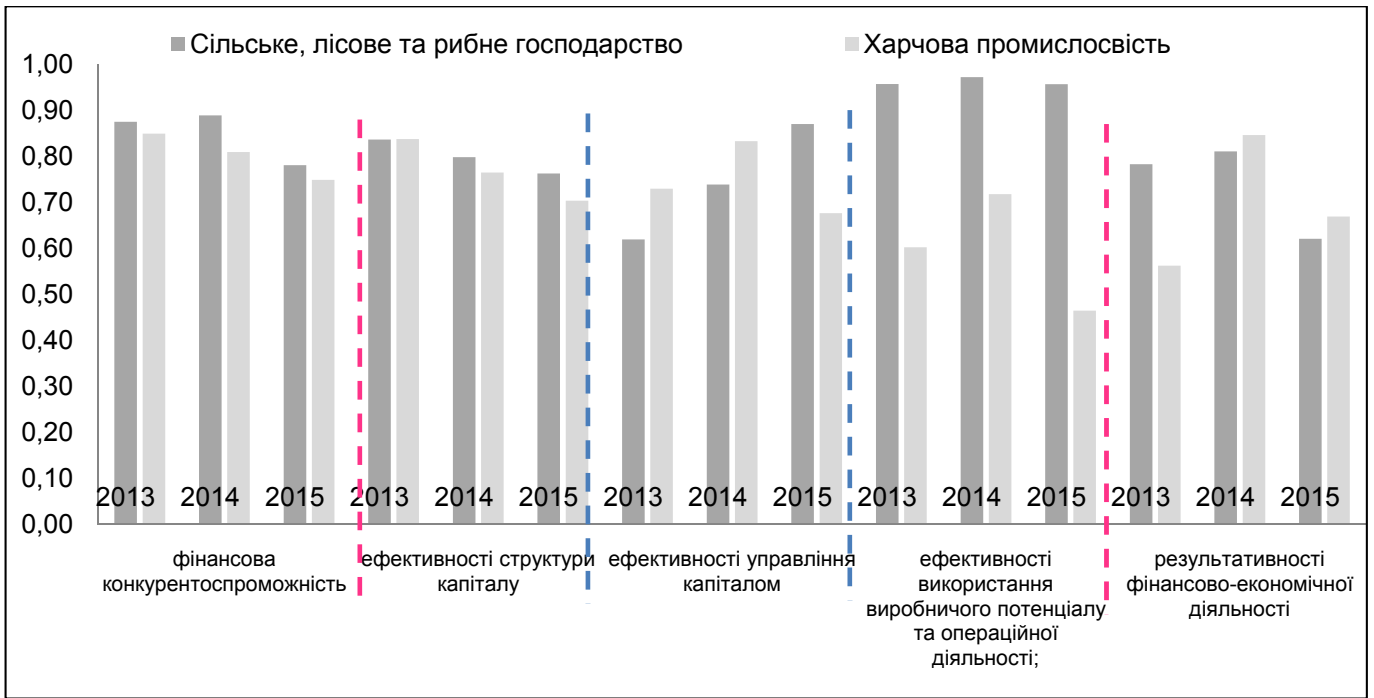

Рисунок 6. Групові оцінки векторів міжгалузевої конкурентоспроможності сільського, лісового, рибного господарства та харчової галузі за 2013-2015 роки
 Джерело: Розраховано на основі даних [3].

За результатами фінансово-економічної діяльності сільське господарство у 2013-2015 роках випереджало виробництво харчової продукції практично по всіх пунктах. Найбільш проблемними ланками для харчової промисловості стали зменшення показників інтенсивності внутрішньогалузевої торгівлі та сумарна збитковість діяльності галузі у 2014-2015 роках.

Загальний статичний показник міжгалузевої конкурентоспроможності сільського господарства склав: у 2013 році - 0,815, у 2014 році – 0,841 і у 2015 році – 0,781.

Загальний статичний показник міжгалузевої конкурентоспроможності харчової галузі у 2013 році склав 0,67, у 2014 році – 0,6, а 2015 році – 0,58.

При розрахунку показників динамічної конкурентоспроможності було отримано наступні результати Рис. 7.

Так як значення 0,5 динамічного показника відповідає рівновазі відносно напрямів зменшення та збільшення, для зручності ми відняли 0,5 від вихідного значення.

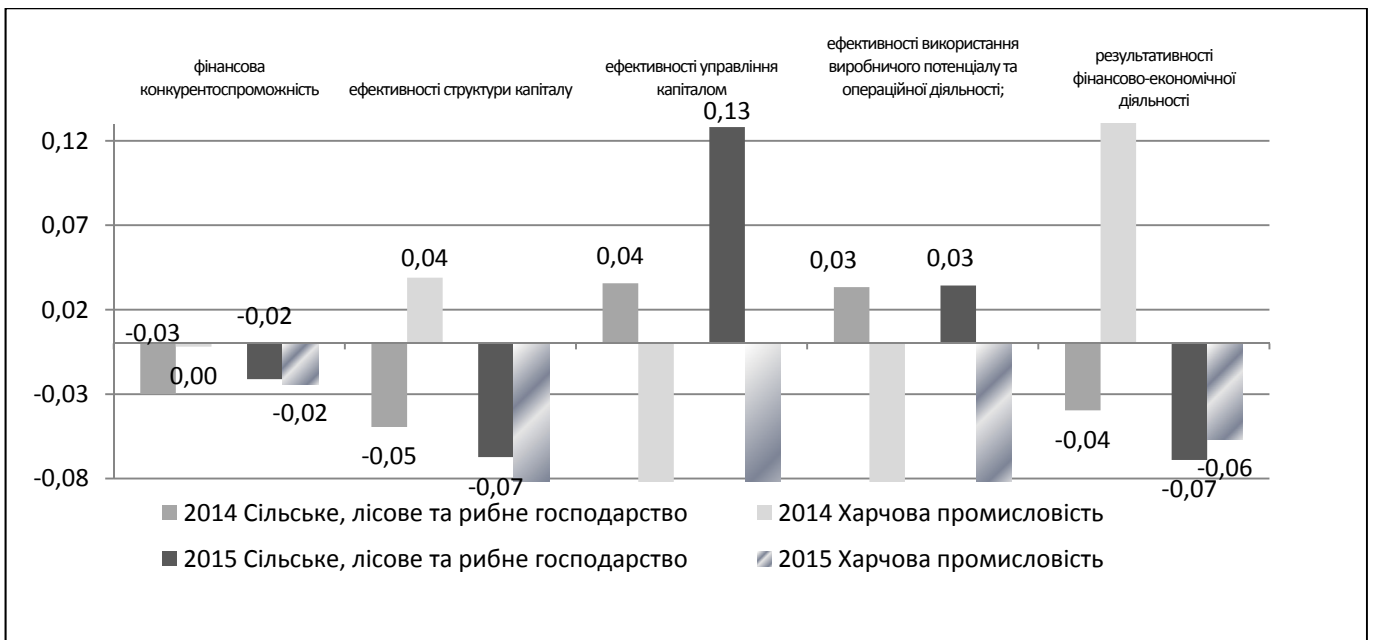

Рисунок 6. Показник динамічної конкурентоспроможності сільського, лісового та рибного господарства та харчової галузі з 2013 по 2015 роки
 Джерело: Розраховано на основі даних [3].

По групах векторів фінансової конкурентоспроможності (ліквідності) та оптимальності структури капіталу з 2013 по 2015 роки в обох галузях спостерігалася тенденція до зниження, в середньому на 2 - 7 пунктів. Хоча у 2014 році, порівняно з 2013 роком показники ліквідності харчової галузі мали позитивну динаміку. Погіршення показників фінансової стійкості, незалежності, ліквідності у 2015 році негативно відобразилися на показниках індексів виробництва та умов торгівлі обох видів промисловості.

Показники ефективності управління капіталом за досліджуваний період погіршило свої значення, особливо у виробництві харчових продуктів.

Динаміка показників ефективності використання економічного потенціалу та операційної діяльності у сільському господарстві були однаковими в кожен з періодів. Найважчим виявився стан харчової галузі, яка знизилася ефективність операційної діяльності на 0,02 пункти із-за зниження показників технічної придатності, продуктивності праці та рентабельності основних фондів.

В розділі ефективності та результативності фінансово-економічної діяльності харчова промисловість суттєво відставала від сільського господарства в основному із-за зниження індексів виробництва, рентабельності та прогресуючої збитковості, інтенсивності внутрігалузевої торгівлі.

Отже динамічний показник конкурентоспроможності сільського, лісового та рибного господарства у 2014 році порівняно з 2013 роком та у 2015 році порівняно з 2014 роком склав 0,49 (-0,01). Аналогічні показники харчової галузі за цей період були 0,48 (-0,02) (2014 до 2013 рр.) та 0,41 (-0,09) (2015 до 2014 рр.).

Згідна термів лінгвістичної змінної «Оцінка міжгалузевої конкурентоспроможності галузі» харчова промисловість у 2014 році мала рівень «А10», що відповідає достатньому рівню конкурентоспроможності і інвестиційна складова може суттєво покращити розвиток в галузі. У 2015 році рівень конкурентоспроможності галузі погіршився, і підвищився рівень ризику в інвестиційній політиці. Виходячи з результатів дослідження сільське господарство порівняно з харчовою промисловістю має вищий потенціал розвитку. Але все вирішує інвестиційно-інноваційний потенціал галузі, який є достатньо перспективним.

Висновки. Проаналізувавши основні показники розвитку харчової промисловості в останні декілька років можна зазначити, що харчова промисловість є достатньо перспективною та конкурентоздатною галуззю. Її виробничий та експортний потенціал потужний і має стратегічний вплив на формування ВВП України. Зниження показників ефективності фінансово-економічної діяльності в останні сім років в основному спостерігається по окремим підгалузям, продуктивним підгрупам та регіонам. Основними причинами таких тенденцій стали: загальноекономічна та політична ситуація в країні та світі загалом, стан сировинної бази та купівельної спроможності населення, нестача оборотних коштів, відсутність чіткої інноваційної політики, висока вартість зарубіжних технологій. Тому стратегія розвитку харчової промисловості має бути комплексною, що враховує підгалузеву диференційованість за величиною виробничого та трудового потенціалів, вагу окремих товарних груп в експортній діяльності країни. Перспективним напрямом розвитку повинна стати мобілізація капіталу в оновлення основних засобів, у впровадження інноваційних технологій. Напрямами інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості України мають визначитися з урахуванням світових тенденцій розвитку галузі, внутрішнього та зовнішнього попиту на окремі види інноваційної продукції. Для досягнення вищесказаного потрібні: держана підтримка інвестицій в наукові дослідження; вдосконалення нормативної бази, податкове стимулювання інноваційної діяльності; збільшення частки експорту продовольчих товарів в закордонні країни; створення сприятливих умов для притягнення іноземного капіталу, кредитування. модернізація існуючих та будівництво нових підприємств, підтримка ресурсної бази АПК і оптимізація їх взаємодії.

Список використаних джерел

1. Шерман Є.М. Організаційно-економічний механізм розвитку підприємств харчової промисловості: дис.... канд. ек. наук : 08.00.04 / Шерман Євген Михайлович; М-во освіти і науки України, Херсонський національний технічний Університет – Херсон, 2015. – 247 с. : іл. – Бібліогр.: с. 193–215 (188 назви).
2. Промисловість України у 2011-2015 роках: статистичний збірник / Держ. ком. статистики України; [за ред. І.С. Петренко]. – Київ: вид.-во Держ. стат. України, 2016. – 379 с.
3. Держстат України. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 17.03.2017). – Назва з екрана.
4. Основні показники роботи харчової промисловості України [Електронний ресурс]: доповідь / Департамент продовольства Міністерства аграрної політики та продовольства України, 2015. -15 с. Режим доступу: http://minagro.gov.ua/system/files/Харчова_2014_rik.pdf.
5. Бутко М.П. Розвиток харчової промисловості в регіональних господарських системах України / М.П. Бутко, А.Г. Ясько // Агросвіт. Економіка АПК. - 2010.- №9. – С. 2-9. – Бібліогр.: (11 назв).
6. Зовнішня торгівля України за 2015 рік: статистичний збірник / Держ. ком. статистики України; / [від.за вип. Д.А. Фризоренко]. - Київ: вид.-во Держ. стат. України, 2016. -102 с.
7. Зовнішня торгівля України за 2014 рік: статистичний збірник / Держ. ком. статистики України; / [від.за вип. Д.А. Фризоренко]. - Київ: вид.-во Держ. стат. України, 2015. - 102 с.
8. Солодкий» експорт: Україна розширює свою присутність на світовому ринку [Електронний ресурс] // galfinance.info.- електрон. аналог друку. Вид.: Режим доступу: <https://galfinance.info/ekonomika-ta-biznes/2016/09/03/solodkij-eksport-ukraina-rozshiryue-svoyu-prisutnist-na-svitovomu-rinku-czukur/>(дата звернення (17.03.2017). – Назва з екрана.

9. Пашнюк Л.О. Харчова промисловість України: стан, тенденції та перспективи розвитку / Пашнюк Л.О // *Економічний часопис XXI. Економіка та управління підприємством*. - 2012. - №9-10. – С.60-63. – *Бібліограф.*: (12 назв).

10.Новоїтенко І.В. перспективи розвитку харчової промисловості в Україні / Новоїтенко І.В. Слободян Н.Я., Малиновський В.В. // *Глобальні та національні проблеми економіки*: зб. наук. пр. / Миколаївський нац. у-т ім. В.О. Сухомлинського. – Миколаїв: вид-во Мик. нац. ун-ту, 2016. – Вип. 11. – С. 454-460. - *Бібліогр.*: (11 назв).

11.Товста Т.Л. Інвестиційний фактор розвитку харчової промисловості України / Товста Т.Л.: зб. наук. пр // *Інвестиції: практика та досвід*. - 2009. - № 2. – С.18-20. - *Бібліогр.*: (5 назв).

12.Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України 2015: статистичний збірник / Держ. ком. статистики України; / від. за вип. І.С. Петренко]. - Київ: вид.-во Держ. стат. України, 2016.-44 с.

13.Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України 2014: статистичний збірник / Держ. ком. статистики України; / [від. за вип. І.С. Петренко]. - Київ: вид.-во Держ. стат. України, 2015.-44 с.

14.Наукова та інноваційна діяльність України 2015: статистичний збірник / Держ. ком. статистики України; / від. за вип. О.О. Кармазіна]. - Київ: вид.-во Держ. стат. України, 2016. - 257 с.

15.Інноваційний розвиток промисловості як складова структурної трансформації економіки України. аналітична доповідь [Електронний ресурс] / Собкевич О.В., Сухоруков А.І., Шевченко А.В., та інші; за ред. Я.А. Жаліла – К. : НІСД, 2013. – 71 с. - Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/public/File/2013_table/1029_dok.pdf

16.Основні засоби України 2015: статистичний бюлетень / Держ. ком. статистики України; [за ред. І.С. Петренко]. – Київ: вид.-во Держ. стат. України, 2016. – 19 с.

17.Основні засоби України 2014: статистичний бюлетень / Держ. ком. статистики України; [за ред. І.С. Петренко]. – Київ: вид.-во Держ. стат. України, 2015. – 19 с.

18.Кучеренко С.Ю. Методологічні підходи до оцінки міжгалузевої конкурентоспроможності / Кучеренко С.Ю., Леваєва Л.Ю., Семененко О.Г. // *Економічний часопис-XXI*. – 2016. - №162(11-12). – С.43-47. *Електрон. аналог друк. вид.: режим доступу: <http://soskin.info/print/ea/new/2016/162-11-12/zmist.html>* (дата звернення: 15.03.17).

References

1. Sherman Ye.M. Orhanizatsiino-ekonomichnyi mekhanizm rozvytku pidpriemstv kharchovoi promyslovosti: dys. ... kand. ek. nauk : 08.00.04 / Sherman Yevhen Mykhailovych ; M-vo osvity i nauky Ukrainy, Khersonskiy natsionalnyi tekhnichnyi Universytet – Kherson, 2015. – 247 s.

2. Promyslovist Ukrainy u 2011-2015 rokakh: statystychnyi zbirnyk / Derzh. kom. statystyky Ukrainy ; [za red. I.S. Petrenko]. – Kyiv: vyd.-vo Derzh. stat. Ukrainy, 2016. – 379 s.

3. Derzhstat Ukrainy. Ofitsiyniy sait. : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

4. Osnovni pokaznyky roboty kharchovoi promyslovosti Ukrainy : dopovid / Departament prodovolstva Ministerstva ahramoi polityky ta prodovolstva Ukrainy, 2015. -15 s. : http://minagro.gov.ua/system/files/Kharchova_2014_rik.pdf.

5. Butko M.P., Yasko A.H. Rozvytok kharchovoi promyslovosti v rehionalnykh hospodarskykh systemakh Ukrainy // *Ahorsvit. Ekonomika APK*. - 2010.- №9. – S. 2-9.

6. Zovnishnia torhivlia Ukrainy za 2015 rik: statystychnyi zbirnyk / Derzh. kom. statystyky Ukrainy ; / [vid.za vyp. D. A. Fryzorenko]. - Kyiv: vyd.-vo Derzh. stat. Ukrainy, 2016. - 102 s.

7. Zovnishnia torhivlia Ukrainy za 2014 rik: statystychnyi zbirnyk / Derzh. kom. statystyky Ukrainy ; / [vid.za vyp. D. A. Fryzorenko]. - Kyiv: vyd.-vo Derzh. stat. Ukrainy, 2015. - 102 s.

8. «Solodkyi» eksport: Ukraina rozshyriue svoiu prysutnist na svitovomu rynku // galfinance.info. - *Elektron. Analoh druk. Vyd.* : <https://galfinance.info/ekonomika-ta-biznes/2016/09/03/solodkij-eksport-ukraina-rozshiryue-svoyu-prisutnist-na-svitovomu-rinku-czukur/>

9. Pashniuk L.O. Kharchova promyslovist Ukrainy: stan, tendentsii ta perspektyvy rozvytku // *Ekonomichnyi chasopys KhKhL. Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvom*. -2012. - №9-10. – S.60-63.

10.Новоїтенко І.В., Слободян Н.Я., Малиновський В.В. Перспективи розвитку харчової промисловості в Україні // *Глобальні та національні проблеми економіки*: зб. наук. пр. / Миколаївський нац. у-т ім. В.О. Сухомлинського. – Миколаїв: вид-во Мик. нац. ун-ту, 2016. – Вип. 11. –С. 454-460.

11.Товста Т.Л. Інвестиційний фактор розвитку харчової промисловості України / Товста Т.Л.: зб. наук. пр // *Інвестиції: практика та досвід*. - 2009. -№ 2. – С.18-20.

12.Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України 2015: статистичний збірник / Держ. ком. статистики України; / від. за вип. І.С. Петренко]. - Київ: вид.-во Держ. стат. України, 2016. - 44 с.

13.Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України: статистичний збірник 2014 / Держ. ком. статистики України; / [від. за вип. І.С. Петренко]. - Київ: вид.-во Держ. стат. України, 2015. - 44 с.

14.14.Наукова та інноваційна діяльність України 2015: статистичний збірник / Держ. ком. статистики України; / від. за вип. О.О. Кармазіна]. - Київ: вид.-во Держ. стат. України, 2016. - 257 с.

15.Інноваційний розвиток промисловості як складова структурної трансформації економіки України. аналітична доповідь / Собкевич О.В., Сухоруков А.І., Шевченко А.В., та інші; за ред. Я.А. Жаліла – К. : НІСД, 2013. – 71 с. : http://www.niss.gov.ua/public/File/2013_table/1029_dok.pdf

16.Основні засоби України 2015: статистичний бюлетень / Держ. ком. статистики України; [за ред. І.С. Петренко]. – Київ: вид.-во Держ. стат. України, 2016. – 19 с.

17. *Osnovni zasoby Ukrainy 2014: statystychnyi biuletен / Derzh. kom. statystyky Ukrainy; [za red. I.S. Petrenko]. – Kyiv: vyd.-vo Derzh. stat. Ukrainy, 2015. – 19 s.*

18. *Kucherenko S.Yu. Metodolohichni pidkhody do otsinky mizhhaluzevoi konkurentospromozhnosti / Kucherenko S.Yu., Levaieva L.Yu., Semenenko O.H. // Ekonomichnyi chasopys-XXI. – 2016. - №162(11-12). – S.43-47. Elektron. analoh druk. vyd.: rezhym dostupu: <http://soskin.info/print/ea/new/2016/162-11-12/zmist.html>*

ДАННІ ПРО АВТОРА

Семененко Олена Газисівна, старший викладач кафедри політичної економії ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди», вул. Павла Тетери - 4а, м. Переяслав-Хмельницький, 08400, Україна
e-mail: gazisovna@mail.ru

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Семененко Елена Газисовна, старший преподаватель кафедры политической экономии ГБУЗ «Переяслав-Хмельницький ГПУ имени Григория Сковороды», ул. Павла Тетери - 4а, м. Переяслав-Хмельницький, 08400, Украина
e-mail: gazisovna@mail.ru

INFORMATION ABOUT AUTHOR

Semenenko Elena Hazysovna, Senior Lecturer, Department of Political Economy SHEI «Pereyaslav-Khmel'nitsky SPU named after Grygore Skovoroda» 4a Paul Teteri Str. Pereyaslav-Khmel'nitsky, 08400, Ukraine
e-mail: gazisovna@mail.ru

УДК 334.724

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В РЕСПУБЛІЦІ БІЛОРУСЬ

**Тетеринець Т.А.,
Чиж Д.А.**

***Ключові слова:** мале і середнє підприємництво, суб'єкти підприємництва, соціально-економічний розвиток, галузі, регіони.*

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ МАЛОГО И СРЕДНЕГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

**Тетеринець Т.А.,
Чиж Д.А.**

Стаття посвящена аналізу розвитку і виявлення проблем в сфері малого і середнього підприємництва Республіки Білорусь.

***Цель:** Анализ структурных преобразований развития малого и среднего предпринимательства Республики Беларусь в современных условиях.*

***Методы** – аналитический, сравнения, табличный, графический.*

***Результаты работы:** Проведен анализ и выявлены диспропорции развития малого и среднего предпринимательства в Республики Беларусь в отраслевом и региональном разрезах. Изучена институциональная среда и нормативная правовая база, регламентирующая развитие предпринимательства в Беларуси. Выявлена степень влияния различных категорий субъектов предпринимательства на формирование основных макроэкономических показателей социально-экономического развития страны. Определены основные проблемы в сфере развития предпринимательства.*

***Выводы:** Определены основные направления развития малого и среднего предпринимательства в Беларуси.*

***Ключевые слова:** малое и среднее предпринимательство, субъекты предпринимательства, социально-экономическое развитие, отрасли, регионы.*

ESSENTIAL PROBLEMS AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF SMALL AND AVERAGE BUSINESS IN THE REPUBLIC OF BELARUS

**Tsetsiarynets T.A.,
Chyzh D.A.**

Article is devoted to the analysis of development and identification of problems in the sphere of small and average alteration of the Republic of Belarus.